

dr hab. Marzena Guz

Uniwersytet Warmiński-Mazurski w Olsztynie
Wydział Humanistyczny, Katedra Języka Niemieckiego
tel. 89 534 64 88
e-mail: marzena.guz@uwm.edu.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4630-2584>

NIEMIECKIE NAZWISKA OBYWATELI FROMBORKA Z 1693 ROKU NA LITERY M-Z

ABSTRAKT

Celem artykułu jest przedstawienie pochodzenia nazwisk genetycznie niemieckich, ustalenie ich struktury, jeśli są to nazwy derywowane (metoda strukturalistyczna), zwrócenie uwagi na zjawiska językowe w zakresie wokalizmu i konsonantyzmu, na obecność wybranych dialektów, wpływ języków obcych oraz sprawdzenie, czy badane nazwiska notowane są jeszcze w XVIII wieku na Warmii.

Nazwiska jednomotywacyjne mają rozmaite pochodzenie: od imion, od przezwisk, od miejsca pochodzenia, od miejsca zamieszkania i od nazwy zawodu lub urzędu. Większość badanych nazwisk z Fromborka jest niederywowana. W przeprowadzonym badaniu ujawniono takie zjawiska językowe, jak: delabializacja, wymiana samogłosek, kontrakcja oraz podwajanie spółgłosek bez uzasadnienia. Do ósmej dekady XVIII wieku nie przetrwało około 36% badanych mian.

Słowa kluczowe: nazwiska, etymologia nazwisk, Warmia, Frombork, XVII wiek

ABSTRACT

GERMAN SURNAMENES OF FROMBORK CITIZENS IN 1693, BEGINNING WITH THE LETTERS M-Z

This paper analyses the origin of German surnames to determine their structure and identify derivative names (structuralist method). It also seeks to determine the language phenomena within the sphere of vocalism and consonantism, and note the presence of selected dialects and the effect of foreign languages to determine whether the surnames under study were still present in Warmia in the 18th century.

Surnames with a single motivation include those derived from first names, nicknames, the place of origin, the place of residence and one's profession or office occupied. The majority of the names in Frombork under analysis are non-derivative. The linguistic phenomena involved include delabialisation, vowel exchange, contraction, and consonant doubling for no reason. Approximately 36% of the names did not survive to the 1770s.

Key words: surnames, etymology of surnames, Warmia, Frombork, 17th century

Frombork to miasto na Warmii w województwie warmińsko-mazurskim, w powiecie braniewskim. Jest położony na Równinie Warmińskiej, nad Zalewem Wiślanym.

Historyczna Warmia swoją nazwę zawdzięcza plemieniu Warmów, osiadłemu w północnej części, w okolicach Braniewa i Fromborka. Granice historycznego regionu warmińskiego kształtowały się przez dłuższy czas. Podstawą ustaleń był dokument erekcyjny diecezji pruskich wydany przez legata papieskiego Wilhelma, biskupa Modeny¹. Na terytorium Warmii znajdowało się dwanaście miast, poczynając od Zalewu Wiślanego: Braniewo, Frombork, Pieniężno, Orneta, Lidzbark, Bisztynek, Dobre Miasto, Jeziorany, Reszel, Biskupiec, Barczewo i Olsztyn². Frombork był zasiedlony początkowo przez przybyszów z Lubeki, a także z Westfalii³.

Celem artykułu jest przedstawienie pochodzenia nazwisk genetycznie niemieckich, ustalenie ich struktury, jeśli są to nazwy derywowane (metoda strukturalistyczna), zwrócenie uwagi na zjawiska językowe w zakresie wokalizmu i konsonantyzmu, na obecność wybranych dialektów, wpływ języków obcych oraz sprawdzenie, czy badane nazwiska notowane są jeszcze w XVIII wieku na Warmii. Odnośnie do pochodzenia nazwisk, klasyfikacja nazwisk jednomotywacyjnych bazuje częściowo na podziale Stanisława Rosponda⁴, ale uległa znacznej modyfikacji. Zasadą podklasyfikacji jest – jak u Rosponda – kryterium leksykalno-pochodzeniowe (semantyczno-motywacyjne). Ponadto kierowano się podziałem nazwisk ze względu na etymologię, pochodzącym ze słownika *Duden. Familiennamen*⁵.

Materiał badawczy pochodzi z tekstu źródłowego zamieszczonego w publikacji Jerzego Przerackiego pt. *Wykaz zobowiązanych do szarwarku obywateli Fromborka z 1693 roku*⁶. Na początku należy wyjaśnić, czym był szarwark. Obywatelstwo miejskie zobowiązywało m.in. do odpracowywania szarwarku sprzężajnego (ze zwierzęciem pociągowym) i ręcznego. Do prac szarwarkowych należały np.: zwózka drewna, żwiru, cegły, wapna i innych surowców na rzecz funkcjonowania budynków i urzędzeń miejskich. W ciągu dnia szarwark sprzężajny trwał około 10 godzin⁷.

¹ A. Szorc, *Dominium Warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*, Olsztyn 1990, s. 23.

² Ibidem, s. 26.

³ D. Bogdan, J. Przeracki, *Urzednicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, Olsztyn 2018, s. XI.

⁴ S. Rospond, *Słownik nazwisk śląskich. Część I*, Wrocław 1967, s. XXVI–XXVIII.

⁵ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung*, Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich 2005.

⁶ J. Przeracki, *Wykaz zobowiązanych do szarwarku obywateli Fromborka z 1693 roku*, „Czasy Nowożytnie” 2017, 30, s. 165–201.

⁷ Ibidem, s. 167–168.

Nazwiska będące obiektem badania są uporządkowane w **tekście źródłowym** według dat dziennych poszczególnych prac: 29 i 30 maja, 1 czerwca oraz 3–5 czerwca, nie według alfabety. W moim opracowaniu miana uporządkowane są alfabetycznie w każdym z podrozdziałów dotyczących ich pochodzenia.

1. Pochodzenie nazwisk

1.1. Nazwiska jednomotywacyjne

Wśród nazwisk jednomotywacyjnych wyróżnia się nazwiska: odprzezwiłskowe, od miejsca zamieszkania, odzawodowe i motywowane nazwą stanu lub urzędu, pochodzące od imion, wywodzące się od miejsca pochodzenia. Taki podział jest częsty w pracach niemieckich badaczy, proponują go m.in. R. Kohlheim⁸ oraz R. M. Kully⁹. Warto pamiętać, że motywacja nazwiska była – rzeczwiście – aktualna w momencie jego powstania¹⁰.

1.1.1. Nazwiska od imion

Marquardt (183¹¹): forma słownikowa: Markward(t): od ts. niemieckiego imienia¹².

Peter (180): od ts. imienia¹³.

Pordehl (197): forma słownikowa: Pordel (hasło w słowniku: *BORD*): nazwisko derywowane od imion złożonych z pierwszym członem *Bord-*, np. *Borthard*, *Bordwig*¹⁴.

Regenbrecht (200): od dawnego im. Reginber(h)t¹⁵.

⁸ R. Kohlheim, *Typologie und Benennungssysteme bei Familiennamen: prinzipiell und kulturvergleichend*, [w:] *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*, E. Eichler et al. (red.), Berlin – New York 1996, s. 1249.

⁹ R. M. Kully, *Form und Inhalt der Deutschschweizer Familiennamen*, [w:] *Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachschlagerwerke*, K. Hengst, D. Krüger (red.), Leipzig 2009, s. 366.

¹⁰ K. Casemir, *Familiennamen aus Berufsbezeichnungen. Namengebung und Namenmotivation am Beispiel des Bäckergerberbes*, [w:] *Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachschlagerwerke*, K. Hengst, D. Krüger (red.), Leipzig 2009, s. 165.

¹¹ W nawiasach okrągłych po nazwisku podano numery stron materiału źródłowego.

¹² R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 446.

¹³ *Ibidem*, s. 503.

¹⁴ M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin 1954, s. 202.

¹⁵ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 533.

Valt[in] *Petersche* (186): forma żeńska nazwiska *Peter* z przyrostkiem *-sche*¹⁶. *Peter*: jw.

Renke (182): forma słownikowa: *Reine(c)ke*: forma spieszczona od im., które zawierają człon *ragin*, np. *Reinhard*, *Reinold*¹⁷.

Thilman (197): forma słownikowa: *Tillmann*: od dawnego im. *Til(l)mann*¹⁸.

Tydke (181): formy słownikowe: *Tiedtke*, *Thiedke*: od dolnoniemieckiej formy spieszczonej imion, które zawierają człon *thiad*, np. *Dietrich*¹⁹.

Will (185): ze skróconej formy imion tworzonych z członem *willio*, np. *Wilhelm*²⁰.

Ziffer (198): forma skrócona imion z członem *Sieg-*, np. *Sigibald*, *Sigibrand*²¹.

Nazwiska w tej grupie pochodzą od imion pełnych oraz skróconych.

1.1.2. Nazwiska od przerwisk

Öhm (185): przerwisko od średnim. *ōm* 'stryj, wuj, brat matki; syn siostry; wyrażające szacunek określenie starszych osób'²².

Bastian Preische (200): forma żeńska prawdopodobnie nazwiska *Preis* z przyrostkiem *-sche*²³.

Preis: przerwisko godnego pochwały człowieka od średnim. *prīs* 'pochwała, sława, nagroda'²⁴.

Sparlingk (195): nazwisko od przerwiska od średnim. *spar* 'wróbel'²⁵.

1.1.3. Nazwiska od miejsca pochodzenia

Preischoff (180): *Preuschoff*: nazwisko wschodniopruskie 'ktoś pochodzący z miejscowości *Preusch-Hof*'²⁶.

Rautenberg (181): od miejsca pochodzenia od ts. nazwy miejscowości m.in. w Prusach Wschodnich²⁷.

¹⁶ Por. A. Bach, *Deutsche Namenkunde. Tom I, 1 i 2: Die deutschen Personennamen*, Heidelberg 1952, s. 179.

¹⁷ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 538.

¹⁸ Ibidem, s. 669.

¹⁹ Ibidem, s. 665.

²⁰ Ibidem, s. 724.

²¹ M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde...*, s. 626.

²² R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 490.

²³ A. Bach, *Deutsche Namenkunde...* s. 179.

²⁴ Ibidem, s. 517.

²⁵ J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. K-Z. Limburg a.d. Lahn 1960–1963*, s. 630.

²⁶ *Preuschoff Definition des Nachnamens, Forebears*, [online], <https://forebears.io/de/surnames/preuschoff>, [dostęp: 04.05.2022].

²⁷ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 530.

Saag (192): od miejsca pochodzenia od nazwy miejscowej Saag w Bawarii²⁸.
Zihmen (195): jeden ze słowników onomastycznych przy haśle *Ziehm-* odsyła do *Zehme: Zehmen*: nazwa miejscowości koło Lipska²⁹.

1.1.4. Nazwisko od miejsca zamieszkania

Schnigenberg (192): nazwisko prawdopodobnie od miejsca zamieszkania. Jeden ze słowników onomastycznych przy haśle *Schnigge* odsyła do *Schnecke* 'ślimak'. *Schniggenberg* to 'góra, na której występują ślimaki': 'ktoś zamieszkały na takiej górze'³⁰.

1.1.5. Nazwiska od nazwy zawodu, stanu lub urzędu

Schultz (199): nazwisko motywowane nazwą urzędu od śrwniem. *schultz*, formy ściągniętej od śrwniem. *schultheize* 'ktoś, kto rozkazuje, sędzia, sołtys'³¹.

Splith (197): nazwisko odzawodowe 'wytwórca gontów, osoba łupiąca drewno' od śrdniem. *spliten* 'łupać'³².

Zigler (187): forma słownikowa: *Ziegler*: nazwisko odzawodowe od śrwniem. *zieg(e)ler* 'wypalacz cegieł'³³.

1.2. Nazwiska wielomotywacyjne

Przy objaśnianiu nazwisk zasadniczy problem stanowi możliwość wielomotywacyjności ich interpretacji. Chcąc wyjaśnić pochodzenie danego antroponuimu, napotyka się bardzo często więcej niż jedną motywację. Niemieccy badacze nazywają to zjawisko konkurencją (*Konkurrenzen*) lub krzyżowaniem się znaczeń (*Deutungskreuzungen*)³⁴.

Nazwiska o więcej niż jednej motywacji z Fromborka:

Reich (188): 1. przezwisko od śrwniem. *riche* 'szlachetnego pochodzenia, szlachetny, wytworny, możny, bogaty', aluzja do bogactwa pierwszego nosiciela nazwiska, 2. od formy skróconej im. zawierających człon *rīhhi*, np. *Richard*³⁵.

²⁸ Ibidem, s. 565.

²⁹ M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde...*, s. 623, 624, 626.

³⁰ Ibidem, s. 522, 520.

³¹ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 606.

³² J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch...*, s. 644.

³³ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 743.

³⁴ A. Bach, *Deutsche Namenkunde...* s. 235–238.

³⁵ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 535.

- Rentell* (185): forma słownikowa: *Rentsch*: 1. od im. zaczynających się członem *Ragin, Rein*, np. *Reinhard*, 2. odnośnie do wschodnio-środkowych Niemiec: od słowiańskich im., które mają na początku człon *Ranu*³⁶.
- [*Gertrudis*] *Schlesigersche* (200): forma żeńska nazwiska *Schlesiger* z przyrostkiem *-sche*³⁷. *Schlesiger*: 1. nazwisko odetniczne 'ktoś ze Śląska', 2. przerwisko kogoś, kto miał kontakty (handel, pobyt) ze Śląskiem³⁸.
- Spohn* (187): 1. dolnoniemieckie przerwisko odzawodowe stolarza od średnim. *spōn* 'wiór, drzazga', 2. forma od *Spahn* z wymianą *a* do *o*. *Spahn*: przerwisko szczupłego człowieka³⁹.
- Stangenberg* (201): 1. od miejsca pochodzenia od nazwy ts. miejscowości, 2. od nazwy pola⁴⁰.
- Stobbe* (191): 1. dolnoniemieckie przerwisko od *Stobben* 'pniak, karcz drzewa', przenośnie o niskim, przysadzistym człowieku⁴¹, 2. może forma z zaniżeniem wygłosu od *Stobben*: od miejsca pochodzenia od ts. nazwy miejscowej⁴², 3. *Stoba*: *Stobbe*: od śrwniem. *stōuben* 'kurzyć się'⁴³.
- Weis* (179): 1. *Weise*: 1.1. przerwisko od śrwniem. i średnim. *wīs* 'mądry, doświadczony', 1.2. przerwisko od śrwniem. i średnim. *weise* 'sierota', 2. *Weiss*: przerwisko od śrwniem. *wīz* 'biały' w odniesieniu do koloru włosów lub skóry⁴⁴.
- Wulff* (191): 1. przerwisko od średnim. *wulf* 'wilk', przenośnie o żądnym, pazernym, okrutnym człowieku, 2. forma skrócona imion, które zawierają człon *wolf*, np. *Wolfgang*⁴⁵.
- Zimmerman* (179): nazwisko odzawodowe od śrwniem. *zimberman* 'cieśla'⁴⁶.

2. Struktura nazwisk

Większość badanych nazwisk z Fromborka jest niederywowana. Nielicznie występują w badanej grupie nazwiska derywowane następującymi sufiksami:

³⁶ J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch...*, s. 401.

³⁷ A. Bach, *Deutsche Namenkunde...*, s. 179.

³⁸ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 586.

³⁹ *Ibidem*, s. 631, 635.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 639.

⁴¹ *Ibidem*, s. 655.

⁴² J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch...*, s. 676.

⁴³ K. Rymut, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 2, Kraków 2001, s. 486.

⁴⁴ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 709.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 731, 734.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 746.

- *k*: Przyrostki z podstawowym *-k-* nadawały nazwisku wyraźne zabarwienie zdrabniające i pomniejszające⁴⁷. Badacze obszarów dwujęzycznych stwierdzają ścisły związek słowiańsko-niemiecki w opisach omawianego sufiksu⁴⁸. Sufiks *-ke* w patronimach germańskiego pochodzenia powstał z germańskiego *-(i)ko*, *-(i)ka* i konkuruje z sufiksami *-k-* słowiańskiego pochodzenia⁴⁹. Nazwiska derywowane tym sufiksem to: *Renke*, *Tydke*.

- *l*: Nazwiska na *-l* występują głównie na obszarze górnoniemieckim, ale też w środkowych Niemczech. Niniejszy sufiks może wyrażać: zdrobnienie, przychyłność, sympatię, lekceważenie i drwinę. Może też wskazywać na młodszы wiek osoby nazywanej w porównaniu do starszego nosiciela nazwiska⁵⁰. Przykładami z badanego materiału są nazwy osobowe *Pordehll*, *Rentell*.

- *sche*: sufiks ten stosowany był do tworzenia form żeńskich nazwisk w dolnych oraz częściowo w środkowych Niemczech do początku XIX wieku⁵¹. Nazwiska derywowane tym sufiksem to: *Preische*, *Petersche*, *Schlesigersche*. Co ciekawe, tylko obok jednego z nich wystąpiło imię żeńskie *Gertrudis*. W pozostałych przypadkach spetryfikowało się na tyle, że nosili je mężczyźni.

3. Zjawiska językowe w nazwiskach

3.1. Wokalizm

W nazwisku *Preischoff* od nazwy miejscowej *Preusch-Hof* doszło do delabializacji *eu* do *ei*⁵². Przykładem tego zjawiska z XVIII wieku na Warmii jest zmiana w dyftongach w nazwiskach *Breuer* → *Breier*⁵³.

W nazwisku *Spohn* od *Spahn* doszło do wymiany *a* do *o*. To samo zjawisko dokumentuje M. Guz⁵⁴, podając przykład: *Grohs*: przezwisko człowieka

⁴⁷ E. Piotrowicz, *Struktura słowotwórcza nazwisk piotrkowian w XVI–XVIII w.*, „Onomastica” 1980, XXV, s. 128.

⁴⁸ H. Walther, *Zur Interferenz von Personennamensuffixen in der zweisprachigen Oberlausitz*, [w:] *Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych. Księga referatów Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej w Gdańsku 25–27 października 1977*, W. Lubaś et al. (red.), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981, s. 142.

⁴⁹ K. Kunze, D. Nübling, *Deutscher Familiennamenatlas. Tom 3: Morphologie der Familiennamen*, Berlin – New York 2012, s. 333.

⁵⁰ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 411.

⁵¹ A. Bach, *Deutsche Namenkunde...* s. 179.

⁵² K. Kunze, D. Nübling, *Deutscher Familiennamenatlas. Tom 1: Graphematik/Phonologie der Familiennamen I: Vokalismus*, Berlin – New York 2009, s. 497.

⁵³ M. Guz, *Nazwiska niemieckie na Warmii u schyłku XVIII wieku*, Olsztyn 2018, s. 86.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 133.

o siwych włosach, powstałe przez wymianę *-ā-* na *-ō-* od *śrwniem. grā, -wes*, *śrdniem. grā(we)* 'siwy'⁵⁵.

W nazwisku *Schultz* (od *śrwniem. schultz*, formy ściągniętej od *śrwniem. schultheize*) widoczny jest przykład kontrakcji, ściągnięcia dwu sąsiadujących samogłosek w pojedynczą samogłoskę lub w dyftong⁵⁶.

3.2. Konsonantyzm

W nazwisku *Sparlingk* ma miejsce wygłosowe usilnienie *g* zapisane digrafem *gk*⁵⁷.

W nazwie osobowej *Wulff* powstałej od *śrdniem. wulf* występuje wariantywność *f/ff*. Ma ona miejsce po spółgłoskach oraz dyftongach⁵⁸.

W mianach *Marquardt*, *Regenbrecht* oraz *Pordehl* wygłosowe spółgłoski *l* i *t* są podwajane bez uzasadnienia⁵⁹.

4. Obecność dialektu średnio-dolno- i dolnoniemieckiego w nazwiskach

Dialekt dolnoniemiecki panował w północnej i południowo-wschodniej części Warmii⁶⁰. Barbara Czopek-Kopciuch⁶¹ pisze, że m.in. na terenie Warmii i Mazur nazwy odzwierciedlają cechy dialektów dolnoniemieckich współuczestniczących w formowaniu się nazewnictwa. Są one zauważalne w fonetyce, apelatywach i antroponimii. Wpływy dolnoniemieckie na terenach Warmii i Mazur były znaczące⁶².

W grupie opisywanych nazwisk fromborskich znajduje się sześć pochodzenia średnio-dolno- i dolnoniemieckiego: *Öhm*: przezwisko od *śrdniem. ōm*; *Splith*: nazwisko odzawodowe od *śrdniem. spliten*; *Spohn* dolnoniemieckie przezwisko odzawodowe od *śrdniem. spōn*; *Stobbe* dolnoniemieckie przezwisko

⁵⁵ R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen...*, s. 291.

⁵⁶ E. Polański, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław – Warszawa – Kraków 2003, s. 314.

⁵⁷ Z. Lica, *Sposoby adaptacji nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich w polszczyźnie*, Gdańsk 2009, s. 132, 138.

⁵⁸ K. Kunze, D. Nübling, *Deutscher Familiennamenatlas. Tom 2: Graphematik/Phonologie der Familiennamen II: Konsonantismus*, Berlin – New York 2011, s. 169.

⁵⁹ M. Guz, *Nazwiska niemieckie...*, s. 93.

⁶⁰ E. Żebrowska, *Das Preußische Wörterbuch als Beispiel für die deutsche Dialektlexikographie*, „Convivium. Germanisches Jahrbuch Polen” 2003, s. 38.

⁶¹ B. Czopek-Kopciuch, *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim*, Kraków 1995, s. 201.

⁶² Ibidem, s. 216.

od *Stobben*; *Tydke*: od dolnoniemieckiej formy spieszczonej imion; *Wulff*: przerwisko od średnim. *wulf*.

5. Fromborskie nazwiska niemieckie a języki obce

Nazwa osobowa *Rentell* może pochodzić od słowiańskich imion, które mają na początku człon *Ranu* (to jedna z dwóch motywacji i odnosi się do wschodnio-środkowych Niemiec)⁶³.

W mianie *Tydke* (od: *Tiedtke*) zastąpiono wydłużone *i* przez polskie *y*, por. wydłużone *i* → *y*: *Tyduł*: derywat od *Tiede*⁶⁴.

Miano *Zigler* to spolszczenie lub wschodnioniemiecka pisownia nazwiska *Ziegler*⁶⁵. Do oznaczenia samogłosek długich stosuje się w języku niemieckim kombinację literową *ie*⁶⁶. W ramach polonizacji wydłużone *i* (*ie*) zamieniono na *i*.

Nazwiska *Peter* i *Petersche* wywodzą się od im. *Petrus* (łac.), z greckiego *petrós* 'skała'⁶⁷.

6. Występowanie nazwisk XVII-wiecznych w XVIII wieku

Obecność nazwisk XVII-wiecznych w XVIII wieku na Warmii ustalono na podstawie dokumentu dotyczącego ludności Warmii sporządzonego przez Niemców po I rozbiórce Polski w 1772 r., tabel podatkowych kapituły katedralnej⁶⁸.

W XVIII wieku występują jeszcze miana:

– w identycznej formie:

Peter, Preischoff, Rautenberg, Reich, Saag, Schultz, Splith, Spohn, Stangenberg, Stobbe, Weis, Will, Wulff, Zimmerman.

– ze zmianami:

Marquardt bez podwójnego *t* oraz w wielu innych odmiankach, np. *Marquart, Marquardt, Marqvort.*

⁶³ J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch...*, s. 401.

⁶⁴ M. Guz, *Nazwiska niemieckie...*, s. 103.

⁶⁵ J. K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch...*, s. 859.

⁶⁶ P. Smoczyński, *Trudności Niemców z wymową polską oraz związane z tym inne lingwistyczne problemy*, „Język Polski” 1965, XLV (1), s. 30.

⁶⁷ F. W. Weitershaus, *Christliche Taufnamen*, Aschaffenburg 1986, s. 141.

⁶⁸ R. Heling, B. Poschmann, *Die Bevölkerung des Ermlands 1773. Die ältesten Prästationstabellen des Hochstifts. Band 3 – Register*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 1997, 13/3, s. 35–138.

Öhm w formach Oehm i Ohm.

Regenbrecht bez podwójnego t.

Sparlingk w formie Sperling.

Zigler w formie Ziegler.

Do schyłku XVIII wieku nie przetrwały nazwiska: *Petersche, Pordehll, Preische, Renke, Rentell, Schlesigersche, Schnigenberg, Thilman, Tydke, Ziffer, Zihmen*.

Wnioski

W niniejszym szkicu opisano 30 nazwisk z Fromborka. Wśród nazwisk jednomotywacyjnych występuje dziesięć nazwisk od imion, trzy od przezwisk, cztery od miejsca pochodzenia, jedno od miejsca zamieszkania, trzy od nazwy zawodu/urzędu. Dziesięć nazwisk ma więcej niż jedną motywację. Większość badanych nazwisk z Fromborka jest niederywowana. Nazwiska derywowane przybrały sufiksy: *-k, -l* i *-sche*. Wśród zjawisk językowych, jakie zaszły w mianach, wymienić należy: delabializację, wymianę samogłosek, kontrakcję oraz podwajanie spółgłosek bez uzasadnienia. W grupie opisywanych nazwisk fromborskich znajduje się sześć pochodzenia średnio-dolno- i dolno-niemieckiego (20%). Tylko w przypadku dwóch nazwisk można mówić o ewentualnej polonizacji. Ponad 60% nazwisk zachowało się do schyłku XVIII wieku, w tym w identycznej formie około 46%. Do ósmej dekady XVIII wieku nie przetrwało około 36% opisanych mian. Przy nielicznych nazwiskach występują imiona w badanym materiale, np. *Bastian, Gertrudis, Valtin*.

Skróty

im.	– imię
łac.	– łacina
śrdniem.	– średnio-dolno-niemiecki
śrwniem.	– średnio-wysoko-niemiecki
ts.	– ten sam

Bibliografia

- Bach A., *Deutsche Namenkunde. Tom I, 1 i 2: Die deutschen Personennamen*, Heidelberg 1952.
- Bogdan D., Przeracki J., *Urzednicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, Olsztyn 2018.

- Brechenmacher J. K., *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. K-Z. Limburg a.d. Lahn 1960–1963.*
- Casemir K., *Familiennamen aus Berufszeichnungen. Namengebung und Namenmotivation am Beispiel des Bäckergerwerbes, [w:] Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachschlagewerke, K. Hengst, D. Krüger (red.), Leipzig 2009, s. 165–191.*
- Czopek-Kopciuch B., *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim, Kraków 1995.*
- Gottschald M., *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung, Berlin 1954.*
- Guz M., *Nazwiska niemieckie na Warmii u schyłku XVIII wieku, Olsztyn 2018.*
- Heling R., Poschmann B., *Die Bevölkerung des Ermlands 1773. Die ältesten Prästatistabellen des Hochstifts. Band 3 – Register, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands“ 1997, 13/3, s. 35–138.*
- Kohlheim R., *Typologie und Benennungssysteme bei Familiennamen: prinzipiell und kulturvergleichend, [w:] Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik, E. Eichler et al. (red.), Berlin – New York 1996, s. 1247–1259.*
- Kohlheim R., Kohlheim V., *Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung, Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich 2005.*
- Kully R. M., *Form und Inhalt der Deutschschweizer Familiennamen, [w:] Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachschlagewerke, K. Hengst, D. Krüger (red.), Leipzig 2009, s. 365–392.*
- Kunze K., Nübling D., *Deutscher Familiennamenatlas. Tom 1: Graphematik/Phonologie der Familiennamen I: Vokalismus, Berlin – New York 2009.*
- Kunze K., Nübling D., *Deutscher Familiennamenatlas. Tom 2: Graphematik/Phonologie der Familiennamen II: Konsonantismus, Berlin – New York 2011.*
- Kunze K., Nübling D., *Deutscher Familiennamenatlas. Tom 3: Morphologie der Familiennamen, Berlin – New York 2012.*
- Lica Z., *Sposoby adaptacji nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich w polszczyźnie, Gdańsk 2009.*
- Polański E., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, Wrocław – Warszawa – Kraków 2003.*
- Piotrowicz E., *Struktura słowotwórcza nazwisk piotrkowian w XVI–XVIII w., „Onomastica“ 1980, XXV, s. 123–139.*
- Przeracki J., *Wykaz zobowiązanych do szarwarku obywateli Fromborka z 1693 roku, „Czasy Nowożytnie“ 2017, 30, s. 165–201.*
- Rospond S., *Słownik nazwisk śląskich. Część I, Wrocław 1967.*
- Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny, t. 2, Kraków 2001.*
- Smoczyński P., *Trudności Niemców z wymową polską oraz związane z tym inne lingwistyczne problemy, „Język Polski“ 1965, XLV (1), s. 22–31.*
- Szorc A., *Dominium Warmińskie 1243–1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii, Olsztyn 1990.*

Walther H., *Zur Interferenz von Personennamensuffixen in der zweisprachigen Oberlausitz*, [w:] *Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych. Księga referatów Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej w Gdańsku 25–27 października 1977*, W. Lubas et al. (red.), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981, s. 139–145.

Weitershaus F. W., *Christliche Taufnamen*, Aschaffenburg 1986.

Żebrowska E., *Das Preußische Wörterbuch als Beispiel für die deutsche Dialektlexikographie*, „Convivium. Germanisches Jahrbuch Polen” 2003, s. 299–316.

Źródła internetowe

Preuschoff Definition des Nachnamens, Forebears, [online], <https://forebears.io/de/surnames/preuschoff>, [dostęp: 04.05.2022].